

ՅԼՅՏԵՐԵՐ ՈՒԹԻՒՆ

ԵՍՆԵԼՈՎ որ Ռազմավիպին երրորդ տարին ալ լմընալու վրայ է, կը փութանք նոր յայտարարութեամբ մեր ընթերցասէր եղբարցը միտքը ձգել, թէ այսչափ ժամանակը, այսինքն իրեք տարին սահման ու չափ որոշեր էինք աս մեր աշխատութեանը: Ինչպէս որ ուրիշ անգամ ըսինք, ան չէր մտքերնիս որ այսպիսի օգտակար աշխատանքէ մը ձեռքերնիս քաշենք իրեք տարիէն՝ թեթեւ պատճառներու համար, հապա միայն գործնական կերպով հասկընանք ու փորձով տեսնենք, թէ արդեօք աս նոր տեսակ աշխատութեան մէջ ի՞նչ ո՞ճ՝ ի՞նչ ճամբայ որ բռներ ենք աղէկ է թէ չէ. թէ որ աղէկ է՝ որ կողմանէ աւելի աղէկցընելու է, իսկ թէ որ գէշ է՝ պակսութիւնը ի՞նչ է, ու ի՞նչ ճամբով վերցընելու է:

Ըրդ աս իրեք տարուան փորձը արդեօք ի՞նչ սորվեցուց մեզի: — Վախաւոր երկու բան, երկուքն ալ մեզի համար պատուական ու սիրելի: Եւ յամբ թէ մեր ազգին ուսումնասիրութիւնն ու ընթերցասիրութիւնը օրէ օր աւելնալու վրայ է, ու քիչ ատենի մէջ այնպէս զգալի տարբերութիւններ կ'ընէ, որ իրեք

չորս տարուան մէջ կարծես թէ նոր նոր փոփոխութիւններ կ'ըլլան վրան, նոր նոր ախորժակներ կը ստանայ, և ամէն տեսակ ուսմանց մէջ անկարծելի փոյթ մը կը ցուցնէ: Այս աս ինչէն է արդեօք: — Տարակոյս չկայ որ աս փափաքելի փոփոխութեան մեծ ու գլխաւոր պատճառը ազգային դպրոցներու հետ զհետեւ ծաղկին է. բայց աղէկն ան է որ ուսումնասիրութիւնը միայն ան դպրոցներուն մէջ սորվող տղոց վրայ չերեւար, հապա նաև զիրենք տեսնող չափահասները բարի նախանձով մը կը վառուին՝ որ կըրցածնուն չափ բան սորվելու ետեւէ ըլլան. անով կարծես թէ ազգին մեծ մասը դպրոց դնացեր է կամ կ'երթայ, ու օրէ օր կը զարգանայ: Այս առաջին դիտողութիւնը ինքիւրմէ կը ցուցնէ մեզի նաև երկրորդ դիտելու բանը, այսինքն թէ ազգային յառաջադիմութեան փափաքը այնչափ շատցեր է մեր ժողովրդեան մէջ, որ շատին առջեւ բան մը չկայ որ աղէկ ու գովելի չերեւայ, թէպէտ և երբեմն խիստ հասարակ բան ալ ըլլայ, բաւական է որ կամ իրօք օգտակար է ազգին, և կամ վախճանն ու դիտմունքը ազգին օգուտն է:

Այս երկու գլխաւոր դիտողութիւնները այնչափ ստոյգ են ու յայտնի, որ զանազան օրինակներով հաստատելը աւելորդ կը համարինք. միայն մեր (Ազգավիպին օրինակն ալ բաւական ապացոյց կրնայ ըլլալ, որ աս իրեք տարուանս մէջ աս օրագրիս կարդացողները հետ զհետեւ շատցան. մէջի նիւթերն ալ ընդհանրապէս ամէն կարդացողներուն հաճոյ եղան. և աս բանիս վկայ են ան գովեստներն որ պատկառելի անձինք առանձին նամակներով գրեցին մեզի, և ան շնորհակալութիւններն որ բարեւեր մարդիկ հրապարակական գրուածքներով ալ յայտնեցին, և ան ազգասիրական անմոռանալի առատաձեւութիւնը՝ որով բարեբար անձինք բազմաթիւ օրինակներու ընկեր գրուեցան ու մեր ազգին ուսումնասիր աղքատներուն բաժնեցին: Այս երկու տեսակ դիտողութեանն ինչ կը հետեւի, կամ մենք ինչ բան սորվեցանք. բայց եթէ աս՝ թէ չորրորդ տարին սկսելու ատեննիս աս երկու բանը մեր (Ազգավիպին հիմունքը պիտի ըլլան, և ասոնց վրայ պիտի կանգնուի ազգային յառաջադիմութեան պայծառ շէնքը: Այց հարկ է որ քիչ մը աւելի բացատրենք հոս մեր միտքն ու դիտաւորութիւնը:

Այս օրագրին վախճանը ան էր նաև իրեք տարի առաջ՝ ինչ որ է հիմա. այսինքն ազգային լուսաւորութեան ու յառաջադիմութեան ըստ կարի օգնել՝ օգտակար ու զուարճալի տեղեկութիւնները դիւրիմաց լեզուով ու ոճով մը տարածելով. ուստի ան ատենէն ալ ամէն հնարք ձեռք առինք որ մեր ազ-

գին ախորժակը ստուգենք, ու դէպ'ի որ կողմն որ աւելի հակամէտ է ինքիրմէ՝ ան կողմը առաջնորդենք օգտակար կերպով: Շիտակն ըսելով, աս կողմանէ ամէն անգամ կարծիքնիս ստոյգ չեւաւ. վասն զի նիւթեր կային Ռազմավիպին մէջ որ առջի տարին ախորժելի եղան մերոնց, երկրորդ տարին անախորժ երեցեր են, երրորդին նորէն ախորժելի կամ անտարբեր. ասոր ներհակ, ուրիշ նիւթեր ալ եղան որ առաջ անախորժ երեցեր էին, ետքը փափաքելի եղան: Սակայն աս փոփոխութեանց վրայ մենք չզարմացանք. զարմանալու տեղը նայեցանք որ եթէ կարելի է՝ պատճառը հասկնանք. ուստի տեսանք որ աս բանիս գլխաւոր պատճառն է ոչ միայն ազգին ան ընդհանուր ուսումնասիրութեան շարժումն որ ունի օրէ օր յառաջադիմելու, ինչպէս որ վերը յիշեցինք, հապա աւելի կարդացողներուն այլ և այլ աստիճան ըլլալը, որ հարկաւ իրարմէ տարբեր ախորժակներ ալ կ'ունենան:

Ուրիշ ազգաց պէս մենք ալ գլխաւոր երկու աստիճանի կարդացողներ ունինք մեր մէջը: Սէյմը անոնք որ սովորաբար կարդալու ետեւէ չեն կրնար ըլլալ, հապա գրեթէ բոլոր օրը իրենց արհեստին կամ գործքին զբաղած են, բայց պարապ ատեն մը գտնենուն պէս՝ շատ սիրով ետեւէ կ'ըլլան որ գիրք մը կարդան, կամ ուրիշի կարդացընելով մտիկ ընեն ու բան սորվին զուարճանալով քան թէ խելք յոգնեցընելով: — Սպախիսներուն թէ որ հարցընենք թէ Ռազմավիպը ինչպէս կ'երևնայ ձեզի, պատասխան կուտան թէ մենք կ'ուզենք որ Ռազմավիպին նիւթերը ըստ կարի զուարճալի բաներ ըլլան, ինչպէս՝ կարգէ դուրս դիպուածներ, զարմանալի պատմութիւններ, հրաշալի գիւտեր, խելացի խօսքեր, վարպետ հանելուկներ, ծածկաբանութիւններ, առականք և այլն: Սքանկ են սովորաբար տղաք, տնեցիք, արհեստաւորք, հասարակ կարդացողներ ու նաև չափաւոր գիտութեամբ կարդացողի տեղ անցնողներ:

Երկրորդ անոնք որ ուսման համը առջիններէն աւելի առած են, և իրենց խելքը միտքը ուսման հետ ըլլալով, դրսի գործքերու զբաղած ալ ըլլան՝ կարդալն ու բան սորվիլը ձեռքէ չեն ձգեր: Սոնցմէ ամէնքն ալ չըլլան՝ շատը բնական կերպով ազգասիրութիւն մըն ալ ունին, որը շատ՝ որը քիչ. ուստի ոչ միայն իրենք գիշեր ու ցորեկ կը մտածեն, հապա նաև իրարու հետ կը խօսին թէ ան ինչպէս ըլլար որ օր մը առաջ՝ ժամ մը առաջ մեր ազգն ալ լուսաւորուեր գիտութեամբ, և ուրիշ ծաղկած կամ ծաղկելու ազգերէն վար չմնար: — Սպախիսներուն որ հարցընենք, կը փափաքին որ Ռազմավիպին նիւթերը աւելի օգտակար ըլլան քան թէ զուարճալի. ուստի կ'ուզեն որ ու-

սուսման, տնտեսական և քաղաքական գիտութիւնները շատ ըլլան, բայց միանգամայն խիստ ռամկական ու ընտանի ոճով գրուին որ ամէն մարդ ալ առանց վարպետի կարենայ դիւրաւ հասկընալ ու սորվիլ. կը խնդրեն որ ազգային նիւթերը, ազգասիրութեան հոգին արթնցընող ու վառ պահող խօսքերը պակաս չըլլան. տղոց դաստիարակութեան ու ժողովրդեան բարքը շտկելու յարմար գիտելիքներն ու խրատները որչափ որ կարելի է պարարտ ըլլան. մէկ խօսքով, այնչափ ջանք ու մտադրութիւն ընենք օգտակարութեան, որ եթէ պարզ զուարճալի բան մըն ալ դրուելու ըլլայ նէ, մէջէն յայտնի կերպով օգուտ մը հանուի, ու Ռազմավէպը ասանկով ան տեսակ լոյս մը ըլլայ որ տգիտութեան խաւարը փարատելու համար վառուի կ'ըսեն, քան թէ հրարուեստական լուսոյ պէս գոյնզգոյն երևնալով մը՝ տեսնողին աչքը յանկարծ զուարճացընէ, ու ետքը նորէն առջի մթութեանը մէջ ձգէ: Երանկ են ընդհանրապէս մեր ազգին ճշմարիտ ուսումնասէրները, ազգային ու օտար մատենագրութեան համը առած երիտասարդները, ու զանազան դպրոցներէ ելած բարեկիրթ պատանիները: Երանի բան է որ առ այժմ քիչուոր են ասոնք՝ առջի տեսակ կարգացողներուն հետ համեմատելով. բայց աս ալ կայ որ անոնց մէջ թէ որ տասնին մէկը կը կարգայ Ռազմավէպը, ասոնց մէջ տասնին մէկը հազիւ կ'ըլլայ որ չկարդայ կամ չփափաքի կարդալու:

Երան մեր ազգին մէջ այնպիսի կարգացողներ ալ, որ եւրոպական լեզուներ սորված ըլլալով՝ շատ կամքիչ, և անոնց մէջի գրքերը կարդալով աւելի՝ քան թէ իրենց ազգիները, դժբաղդութեամբ չեն տեսներ իրենց ազգին կատարելութիւնները. տեսնեն ալ նէ՝ մէկէն ուրիշ ծաղկած ազգերուն հետ կը բաղդատեն, ու ազգերնին կ'արհամարհեն: Երանպիսիներուն Ռազմավէպը հաւնեցընելը կարծեմ թէ անկարելի է. վասն զի ռամկական ոճով գրուած ուսմունքները իրենց համար ձանձրալի ու հնցած բաներ են (թէպէտ և երբեմն իրենք այնչափն ալ չգիտնան), ու որ և իցէ նոր գիւտեր՝ թէպէտ և մէկ ամիս մը առաջ հնարուած ըլլան՝ իրենց համար հին ու ծիծաղելի բաներ են: Երանպիսիները աղէկ որ քիչ են. և թէ որ Ռազմավիպին մէջի գոնէ ազգային տեղեկութիւնները կարդալ ուզեն՝ թերևս աւելի շուտով ալ քիչնան. բայց ընդհանրապէս կրնայ ըսուիլ թէ Ռազմավէպը, գէթ հիմակու հիմա, իրենց համար չէ:

Ուստի Ռազմավէպը կամ թէ ասոր պէս ռամկական ոճով գրուած օրագիր մը՝ բուն առաջին կարգի կարգացողներուն համար է, և ասոր տարակոյս չկայ.

վասն զի կը համարինք որ երկրորդ կարգի ուսումնասիրները իրենց փափաքը մէկ կողմանէ կրնան կատարել՝ ամբողջ գրքեր կարդալով թէ հայերէն և թէ օտար լեզուներով գրուած : Բայց աս ալ ճշմարիտ է , որ երկրորդ կարգի ուսումնասիրաց խնդիրքը կատարելով , մենք առաջիններուն ալ թերևս նոյնպէս կամ նաև աւելի հաճոյ կրնանք ընել մեր օրագիրը , վասն զի կը ջանանք որ օգտակարութեանը հետ զուարճալի ալ ընենք Բազմավէպը : Եւ բանիս կը յորդորէ զմեզ մասնաւոր կերպով նոյն ուսումնասիրաց ազգասիրութիւնն ալ , որ ինչպէս վերն ըսինք՝ աւելի ուրիշներուն օգուտն ու շահը կը դիտեն իրենց պահանջմանը մէջ , քան թէ իրենցը :

Եւ վախճանին աւելի դիւրաւ հասնելու համար՝ ընելու փոփոխութիւննիս ալ գլխաւոր աս է , որ

Բնական գիտութիւնները , Քաղաքական տնտեսութիւնը , Արհագործութիւնը և ասոնց նման նիւթերն որ սովորաբար պարզ սկզբունքներէն դէպ 'ի խրթինները կ'երթան , կը ջանանք կարգով մը դնել , ան ալ որչափ որ կարելի է ռամկական բացատրութիւն ու դիւրիմաց ոճով , որպէս զի հետ զհետէ կարգացողը ամբողջ տեղեկութիւն առնէ անոնց վրայ , ու դիւրինէն դէպ 'ի դժուարը երթալով՝ հասկընալու կողմանէ նեղութիւն չքաշէ : — Եւ նոյն պատճառաւ այլևայլ նիւթերուն կարգն ալ ուղեցինք փոփոխել , թէպէտ և նիւթական շարքը գործքին մասնաւոր կատարելութիւն կամ պակասութիւն մը չբերեւ . ուստի դաստիարակութեան ու ազգային կրթութեան անմիջապէս յարմար եղած յօդուածները ամենէն առաջ կը դնենք , որովհետև շատին փափաքելի ու ամենուն հասկընալու բաներն են . ետքը կը դնենք ուրիշ բարոյական նիւթերն ու պատմութիւնները . անոնցմէ ետև կը դնենք երկրագործութեան սկզբունքները , արհեստական նոր գիւտերը , տնական ճարտարութիւնները . նմանապէս քաղաքական տնտեսութեան հիմունքը , քաղաքական կրթութեան հրահրները և այլն : Ատքը կը յարենք բնական գիտութիւնները , այսինքն աստղաբաշխական , բնաբանական , բնալուծական , հանքաբանական հարկաւոր տեղեկութիւնները . անոնցմէ ալ ետքը այլ և այլ բանասիրական գիտելիքներ :

Իսկ օրագրին մեծութիւնը , գինը , հրատարակուելուն ժամանակը և ուրիշ արտաքին որպիսութիւնները նոյն կը մնան . ուստի առջինին պէս

Ա . Եւրո մէյմը կ'ելլէ Բազմավէպը երկերկու թերթ , ամէն մէկ թերթը 16 երես :

Բ . Ղամբուն ծախքը առնողին վրայ է :

Գ. Ով որ 6 օրինակի համար ընկեր գրուողներ գտնէ, ինքը մէկ օրինակ մը ձրի կ'առնէ :

Հոս սիրելի պարտք մը կը համարինք մեզի՝ շնորհակալ ըլլալ նաեւ բոլոր մեր ազգին կողմանէ ան բարերար ու ազգասէր անձանց, որ ինչպէս վերը յիշեցինք՝ աս իրեք տարուանս մէջ մեր ազգին շատ երախտաւոր եղան՝ մեզի ալ մեծ քաջալերութիւն՝ իրենց նախանձելի առատաձեռնութեամբը, որով ինչուան քսանական օրինակի համար ընկեր գրուելով՝ ազգիս աղքատներուն բաժնեցին (Լազմավէպը : Իսկ յաջորդ իրեք տարուան համար աս մասնաւոր ուրախութիւնն ալ ունինք աւելի կերպով, ու մեր կարդացողներուն ալ կը ծանուցանենք, որ աստուածասէր ու ճշմարիտ ազգասէր Լ'նձ մը երկու հարիւր օրինակի գինը տալով հիմակուրնէ՝ հաճեցաւ որ նոյնչափ օրինակ աղքատաց բաժնուի ձրի : Երկու հարիւրին վըայ ամէն մէկ վեց օրինակին համար ալ աւելցընելով մէյմէկ հատ՝ մեր կողմանէ, կ'ըլլայ աղքատաց բաժնուելիքը՝ տարին երկու հարիւր երեսուցուն իրեք օրինակ . ուստի աս 233 օրինակէն ո՞վ որ իր Լ'բաջնորդին վկայականովը երթայ Լազմավիպի գործակալներուն, իր բաժինը կ'առնէ : Լ'յսպիսի վեհանձնական գործ մը հրատարակելու ատեն թէ որ մէկ բան մը կայ որ մեր ուրախութեանը պակասութիւն մը կրնար բերել՝ աս բանս է որ ինչպէս այսպիսի բարերարաց սովորութիւնն է՝ ան մեծանձն բարերարն ալ չէ կամեցած որ իր անունը հռչակուի . բայց ասով ինչպէս որ այսպիսեաց վարձքը ամենեւին չպակսիր Լ'ստուծոյ առջև, մանաւանդ թէ աւելի առատ վարձատրութեան արժանի կ'ըլլայ . այսպէս ալ մեր երախտագիտութիւնը աւելի պիտի ըլլայ իրենց առատաձեռն բարերարութեանը համար :